

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของพระธรรมทูตแห่งคณะสงฆ์ไทย เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่ และผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ในทัศนะของชาวพุทธ ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิเคราะห์เอกสารและวิธีวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แล้วนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๐ รูป/คน

๕.๑.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้เพื่อให้พุทธบริษัทได้ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตนั้น มีผลอันประเสริฐและควรแก่การปฏิบัติยิ่งนัก หลักธรรมอันหลากหลายดังกล่าวจะเผยแผ่ไปได้อย่างกว้างไกลก็โดยอาศัยพระธรรมทูต ซึ่งจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้แล้ว พบว่า พระธรรมทูต มีความเป็นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยสมัยแรกเริ่มพระพุทธรองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นพระธรรมทูตในฐานะธรรมราชา ต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์จำนวนมากขึ้นจึงทรงมอบหมายความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ ทรงกระจายอำนาจการเผยแผ่ ทรงใช้หลักในการบริหารงานบุคคลคือการยกย่องเชิดชูผู้ทำดีทำถูกต้อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ

ในสมัยหลังพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยเฉพาะการส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนา ๘ สาย มีการส่งพระโสณะและพระอุตตระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ สุวรรณภูมิ เป็นอาทิ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสนเถระ ในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามายังประเทศไทย ก็มีพระสงฆ์เถระผู้ทรงความรู้และศีลาจารวัตร เป็นที่เคารพนับถือศรัทธาของประชาชน ได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา

ในฐานะพระธรรมทูตเรื่อยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบกับได้รับความอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ทุกยุคสมัย ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนผูกติดอยู่กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผ่านค่านิยม วัฒนธรรม จารีต ประเพณี และกฎหมายของบ้านเมือง ต่อมาพระธรรมทูตดังกล่าวได้รับการรับรองโดยกฎหมาย มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งได้แก่ พระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมและได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต ให้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัยและพระธรรมวินัย ตลอดจนอธิสมจารอื่นๆของพระสงฆ์ โดยดำเนินกิจกรรมตามโครงการพระธรรมทูตมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ จนกระทั่งปัจจุบัน

ในส่วนของการบริหารงานพระธรรมทูตอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น มีการแบ่งโครงสร้างการบริหารออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เป็นพระธรรมทูตฝ่ายบริหาร มีหน้าที่กำหนดนโยบาย อำนวยการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดึงมา บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของพระธรรมทูตผู้บังคับบัญชา ระดับสูงขึ้นไป ซึ่งพระธรรมทูตฝ่ายบริหารนั้น หมายถึง เจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ ปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าและรองหัวหน้าพระธรรมทูตฝ่ายบริหารในระดับอำเภอโดยตำแหน่ง ส่วนที่ ๒ เป็นพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการ มีหน้าที่นำนโยบายของฝ่ายบริหารไปปฏิบัติ โดยการลงพื้นที่ ทำงานเผยแผ่เชิงรับและเชิงรุก พัฒนาวิธีการเผยแผ่ให้เกิดประสิทธิผลแก่ผู้ฟังให้สามารถการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามทำนองครองธรรม นอกจากนั้น ยังต้องมีการรายงานผลการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำปีต่อหัวหน้าพระธรรมทูตประจำอำเภอ การเข้าร่วมประชุมสัมมนา/อบรมตามโครงการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือกองงานพระธรรมทูต การเข้าร่วมพัฒนาประสิทธิภาพด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยเทคนิควิธีการสมัยใหม่ ตามที่คณะสงฆ์หน่วยงานราชการ หรือกองงานพระธรรมทูตจัดขึ้น การร่วมวางแผนงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำปีร่วมกับพระธรรมทูตประจำอำเภอ และพระธรรมทูตประจำจังหวัด ซึ่งพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการดังกล่าวนี้ จะต้องได้รับการคัดเลือกจากผู้บริหารระดับอำเภอ เสนอตามลำดับ ผ่านการอบรมและแต่งตั้งโดยกองงานพระธรรมทูต และปฏิบัติงานเผยแผ่ในพื้นที่ที่ได้รับมอบหมาย อย่างไรก็ตามแม้งานการเผยแผ่พระธรรมทูตจะมีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน แต่ก็ยังเป็นโครงสร้างที่อยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์

อีกชั้นหนึ่ง หมายความว่า พระธรรมทูตนอกจะต้องรับผิดชอบต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังต้องรับผิดชอบนโยบายทางการปกครองคณะสงฆ์ด้วย จึงมักพบว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมทูตจะมีตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการระดับใดระดับหนึ่งด้วย เช่น เป็นเจ้าอาวาส เป็นเจ้าคณะตำบล เป็นเจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น

๕.๑.๒ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น มีอยู่ ๗ รูปแบบ แต่ละรูปแบบก็มีวิธีการแตกต่างกันออกไป ตามคตินิยม ความเชื่อ สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง เช่น บางแห่งบางท้องถิ่น นิยมรูปแบบการแสดงธรรม แต่ใช้วิธีการเทศน์เดี่ยว เทศน์ ๒ ธรรมาสน์ เทศน์ ๓ ธรรมาสน์ เทศน์อันิสงส์ เป็นต้น ซึ่งพอสรุปรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ ๗ รูปแบบ ดังนี้คือ การแสดงพระธรรมเทศนา การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ การจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมต่างๆ การนำฝึกสมาธิ การนำปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะ การนำพัฒนาท้องถิ่น การทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ โดยในแต่ละรูปแบบจะมีนำวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาใช้แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธรเจ้าและพระสาวกใช้ และเทคนิควิธีสมัยใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง

๕.๑.๓ ผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตรวิสัยในทัศนะของชาวพุทธ ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

๑) ด้านเนื้อหาหลักธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจัดตามกลุ่มผู้ฟัง โดยกลุ่มพุทธศาสนิกชนทั่วไปเห็นหลักธรรมที่พระธรรมทูตนำมาใช้แสดงบ่อยๆ ได้แก่ หลักเบญจศีล-เบญจธรรม หลักอิทธิบาท ๔ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ในกลุ่มนักเรียนและเยาวชน เป็นเนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับหลักเพื่อความสำเร็จและเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การเรียน เช่น จักร ๔ อิทธิบาท ๔ พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรธรรม ๘ ประการ หลักทศทั้ง ๖ หลักธรรมอันทำให้งาม ในกลุ่มของผู้นำชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาหลักธรรมที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ ความอยู่อย่างสันติสุขยั่งยืน การพึ่งพาตนเอง เช่น คุณธรรมของโบราณจารย์ เช่น

ทาน หลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมสำหรับนักบริหาร เช่น พรหมวิหาร ธรรม ๔ อคติ ๔ เป็นต้น ในกลุ่มของข้าราชการครูมักเป็นหลักคุณธรรมสำหรับครูตาม แนวพระพุทธศาสนา หลักคุณธรรมที่ทำให้เป็นครูโดยสมบูรณ์ หลักอิทธิบาท ๔ หลักโลก पालธรรม หลักธรรมอันทำให้งาม หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักอคติ ๔ รวมทั้งหลักอุดม คติของครู หลักวิญญานของครู หลักคุณธรรมทั่วไปของครู และหลักจริยธรรมของครู สำหรับกลุ่มพระสังฆาธิการนั้น หลักธรรมที่พระธรรมทูตนิยมนำมาเผยแผ่นั้น มักเป็นเรื่อง เกี่ยวกับการประพฤติตนตามหลักพุทธธรรมเพื่อความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และการรักษาศรัทธาวิสัยให้มั่นคง การปฏิบัติตนเพื่อหลุดพ้นจากกองกิเลส รวมทั้งหลัก กฎหมาย ระเบียบที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ เช่น จริยาพระสังฆาธิการ

โดยสรุปแล้วหลักธรรมที่พระธรรมทูตนำไปใช้ในการเผยแผ่นั้น จะเป็น หลักธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองเจริญรุ่งเรืองด้วยวิถีทางที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา และจิตใจ การร่วมกันสร้างสังคมหรืองานสาธารณะให้น่าอยู่ การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาระบบเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

๒) ด้านกิจกรรมที่พระธรรมทูตใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็น กิจกรรมที่พระธรรมทูตต้องทำในฐานะผู้นำคณะสงฆ์ ผู้นำทางพุทธศาสนา อันได้แก่ กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำวัตร สวดมนต์ รักษาศีล เจริญจิต ภาวนา แผ่เมตตา กิจกรรมในวันสำคัญแห่งชาติ เช่น การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ พิธีจุด เทียนชัยถวายพระพร การสร้างสรรค์สังคมและสิ่งสาธารณะ กิจกรรมที่ใช้ประกอบในการ เผยแผ่ธรรมทั่วไป เช่น การตอบปัญหา การจัดนิทรรศการ กิจกรรมในการจัดโครงการ เฉพาะกรณี เช่น กิจกรรมธรรมทายาท กิจกรรมธรรมะสู่โรงเรียน กิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตร และกิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น การจัดตั้งโครงการธนาคารโค-กระบือ การจัดตั้งโครงการ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น

๓) ด้านสื่อที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตร วิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีการใช้สื่อคอมพิวเตอร์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อเฉพาะกิจ มาใช้เพื่อประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนสื่อที่ไม่ปรากฏว่ามีการ ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประจำอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เลย คือ สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์ อาจเป็นเพราะไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะดำเนินการ

เนื่องจากใช้งบประมาณมาก และพระธรรมทูตยังไม่มีความรู้ความชำนาญในการใช้สื่อประเภทนี้

๔) ด้านการได้รับประโยชน์และคุณค่า จากการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูต พุทธศาสนิกชนชาวอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีสภาพจิตใจที่ดี ประณีตมากขึ้น มีความละเอียดรอบคอบ มุ่งมั่น ขยันหมั่นเพียร อดทนมากยิ่งขึ้น เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และคุณค่าของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีความเสียสละ มุ่งงามมุ่งเจริญแก่ตนเองและหมู่คณะ เมตตาปรารถนาดีต่อกันและกัน ไม่ประมาท มีสติจะ จิตใจเบิกบานไม่เศร้าหมอง

ด้านความคิด พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีการคิดอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการคิดหาเหตุ-หาผลอย่างแยกคาย มีการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนการเลือกหรือตัดสินใจในเรื่องต่างๆ การปรับระบบความคิดเป็นผลดีต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ คิดอย่างผู้นำมีอาชีพ รวมถึงมีความรู้ความชำนาญในหน้าที่การงานมากยิ่งขึ้นเพราะได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง และมีความชัดเจนในสิ่งที่ได้เคยฟัง และมีความเป็นประชาธิปไตย อุดมการณ์และจิตสำนึกที่ดี

ด้านกายภาพ พบว่าสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าได้รับประโยชน์ คือ การมีบุคลิกภาพดี สง่างาม มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงอันเป็นผลมาจากการมีจิตใจที่เบิกบาน นอนหลับและตื่นนอนเป็นสุข ไม่อมทุกข์ เป็นที่เคารพนับถือและไว้วางใจ (หรือได้รับการยอมรับ)จากสังคม

ด้านสภาพสังคมโดยรวม พบว่าสภาพสังคมของผู้ให้สัมภาษณ์ เกิดความสามัคคี มีความเป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นในการทำงานและอยู่อาศัยร่วมกัน ลดความขัดแย้งในสังคม ระดับอาชญากรรมและสิ่งเสพติดลดลง ระดับปัญหาการหย่าร้างและปัญหาครอบครัวอื่นๆลดลง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรมีการกำหนดนโยบายและแผนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตให้มีความชัดเจน เช่น แผนการทำงานเป็นทีม นโยบายเผยแผ่เชิงรุก รวมทั้งนำแผนปฏิบัติการไปวิเคราะห์หาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนางานเผยแผ่ในอนาคต

๒. ควรมีการจัดประชุมสัมมนา และพัฒนาเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมที่ทันสมัย มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพระธรรมทูตด้วยกัน ทั้งระหว่างอำเภอ จังหวัด หรือสายงานพระธรรมทูต

๓. ควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมทูตให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ได้รับรู้มากยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒. ควรมีการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตกับองค์กรอื่นๆ ทั้งที่เป็นองค์กรด้านการเผยแผ่โดยตรง หรือองค์กรที่ได้รับประโยชน์จากการเผยแผ่

๓. ควรมีการศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตที่มีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด หรือพื้นที่อื่นๆ